

Az élet vendégei vagyunk VATAŠČIN PÉTER MONOLÓGJA

Lejegyezte és monológgá szerkesztette: Hadas Miklós

Anyai nagyapám sokat beszélt a felmenőiről, és erre én nagyon fogékony voltam. Ez máig pörget engem, a leszármazás kérdése örök inercia számomra. Ötödikes lehettem, amikor elmentem a temetőbe, és megkerestem szépapám sírját. Könözi Pálnak hívták. Gyakorlatilag a nulláról indult az 1860-as években. Gyorsan megtanult írni-olvasni, Győrben szolgált a katonaságnál, talán századosi rangig vitte, aztán beházasodott a Benkovics családba, amely horvát középnemesi eredetű lehet. Ha minden igaz, Dalmáciából érkeztek ide, egy részük elszlovákosodott, a másik elmagyarosodott. 1899-ben vette meg a szőlőnket, és elkezdte gyarapítani a földvagyonát, ami jelenleg nyolc hektár, majd ő lett a falu bírója Ebeden. A szőlő művelőjeként én lennék a hatodik generáció. Az egyik legelső emlékemet egészen pontos dátumhoz tudom kötni: 1989 tavaszán lehetett, mivel anyai nagyapám anyja, Csurgai Julianna, 1989 májusában halt meg, én pedig 1987 áprilisában születtem. Világosan emlékszek, hogy bemegyek a házba, a dédanyám ott ül a konyhában egy kis széken, kendő van rajta, és ad nekem egy kockacukrot. Az arca nincs előttem, de arra is emlékszek, hogy kétéves koromra már szokásommá vált, hogy odajárok hozzájuk.

Az alapiskola felső tagozatába jártam, amikor fölvettem magamnak a kérdést: oké, itt van ez a Könözi Pál, de hogy néz ki az anyai nagyanyai vonal? A dédanyám, Kotra Julianna elmesélte, amit tudott, én pedig szép lassan, még általános iskolás koromban, elkezdtem megkeresni a temetőben a sírköveket. A sírkő annak a jele, hogy valaki ott nyugszik alatta. Egyszerűen jó érzés, hogy oda tudok menni – ez majdhogynem egy romantikus indíttatás a részemről. Ha előveszem a buddhiztikus éneket, belátom, hogy az a világ sora, hogy elpusztuljon. Ezzel meg tudok békülni. Valahogy így viszonyulok a sírokhoz is. Már csak egy szépszülői vonal hiányzik az anyai oldalról, és ha egyszer eljutok a nyitrai levéltárba, az is meglesz. Ha majd megcsinálom a családfát, akkor kapok egy végtelenig táguló alakzatot. Igazából így tudom elfogadni a felmenőim teljességét, mivel mindenkinek hálás lehetek, hiszen hozzájárultak az én létemhez.

A szüleim elváltak, főleg az anyám nevelt. Szerető, támogató családban nőttem fel. 2008-ban jutottam el először apámmal együtt Vyravába, a nagyszüleim falujába, a szlovák–lengyel határ közelébe, ahol az volt az első dolgom, hogy elmentem a temetőbe.

Egyedül. Úgy éreztem magam, mint egy diadalmenetben. Máig pontosan emlékszem arra az energiára, ami akkor hajtott. A hegyekben is ezt érzem. És amikor megtaláltam a dédapám és dédanyám sírját, és láttam a saját vezetéknevemet a sírkövön, megnyugodtam, révbe értem. Tudtam, hogy ez a sír itt van és itt lesz. Azóta ötször vagy hatszor voltunk ott együtt. A muzslai és a felső-zempléni családfa földerítése egyrészt biológiai okokból volt fontos, másrészt megismerkedtem a szlovák meg a ruszin rokonokkal, akikkel szemben az anyai családban ellenérzések voltak, és így rendbe tettem magamban, hogy Vataščin vagyok. Elkezdtem bejárni a faluhatárt – ez is fontos része lett az otthonosság-érzetemnek. Tudom, hol vezet fel a régi galíciai út a lengyel határra, milyen az erdő kisugárzása. Tölgy, bükk, a Kárpátok külső vonulata, elég alacsony, hét-nyolcszáz méter. Amit nagyon szeretek benne, hogy kevesen lakják, és vadon jellegű. Úgy túráztunk ott a nyáron hat órát, hogy csak három terepbiciklissel találkoztunk. Úgy érzem, hogy valahol a készségek terén onnan kaptam a legtöbbet, annak ellenére, hogy a nagyapámat nem ismertem, mert még 1972-ben meghalt. Amikor kiszállok az autóból Vyraván, úgy érzem, hogy hazaértem. Nem próbálok erre rádolgozni, de tudat alatt az az érzésem, hogy ez a középhegységi, vadságot közvetítő milió számomra a tájak alfája.

Výrava egy erdei falu, míg Ebed a szántóföldek és a szőlőhegyek világa, a Dunamente, ahol a legmagasabb vertikális dimenzió a szőlőhegy kétszáz métere. De hiába nőttem fel a Duna mellett, van bennem egy iszonyatosan erős hajtóerő a vertikális dimenziók iránt, ami az ebedi családban nincs meg. Ezt nem tudom máshonnan eredtetni, mint a Vataščinoktól és Vyravától. Gyönyörű mezők, kaszálók és rétek vannak ott, és amikor ott jártam, úgy éreztem, hogy hazaérkeztem. Genetikailag belém van kódolva, hogy faszenet égessenek ott az erdőben. Fizikailag pontosan úgy nézek ki, mint az apám és a nagyapám. A vádlinkon látszik, hogy sokat jártunk vertikális terekben. Kaptam egy olyan testet, ami ott alakult ki. Nem akarom ezt túlromantizálni és túlideologizálni, de ahogy mélyebbre megyek, egyre természetesebbnek érzem, pedig egyáltalán nem erőltetem.

Apám anyja is szeretett kirándulni, járt a Kaukázusban, eljutottak Sztálingrádra, annak ellenére, hogy falusi háztartásbeli volt. Nagyapám Nyitrán volt sorkatona az első Csehszlovák Köztársaságban, ami négyszáz kilométer a falujától. A háború után elvégezte a pénzügyőri iskolát Pozsonyban, aztán körzeti rendőr lett. Komárom környékén, majd Ipolyságon is dolgozott. Folyamatosan mozgott, térben rendkívül mobil élete volt. A térhez, a fölfedezéshez való viszonyom talán ebben a rendőr-nagyapában gyökerezik. Valószínűleg ebben mind a genetika, mind a társadalomtörténet szerepet játszik. Itt van valami nagyon élő vonal – ez most már legalább tizenöt éve egy erős megérezés bennem. Ilyen szempontból sok minden egybefolyik a családban: a ruszin, a magyar, az új államhatalmat képviselő rendőr és a kisemmizett, jogfosztott magyar középparaszt. Nem akarok senkit sem kizárni, nyitott vagyok az elfogadásra. Ez vagyok én, tud-

nom kell, ki mit csinált a felmenőim közül, ezeket a dolgokat nem lehet meg nem történné tenni.

Ha kapok egy turisztatérképet, azzal órákig elvagyok. Megvan bennem a térben való tájékozódás képessége. Az apám is imádja a térképeket. Gyerekkoromban sokat játszottam az ebedi határban, csináltunk egy kis bunkert, éveket töltöttem el bokrokban, árokparton, és emlékszek arra, hogy már tizenegy-tizenkét éves koromban nagyon erősen dolgozott bennem a felfedezés vágya. Emlékezetből, az arányokat betartva, megrajzoltam az ebedi határ térképét, és bejelölgettem a bunkereinket is. Ezt legutóbb a gyerekeimnek is megmutattam, hogy nézzétek, itt volt apának a bunkere. Nekem mind a mai napig Ebedről nézve jelenik meg a táj. Hogyha vissza tudok vonatkoztatni az én kis falumra, az majdnem olyan, mint ha az egész tájjal be tudnék takaródnizni. Mintha lefeküdnék aludni, és magamra húznám a térképet. Mint egy vadállat, belakom a tájat: van egy területem, könnyedén föl tudom ismerni, mivel van domborzat, amit be akarok lakni. Az otthonosság egyik fontos eleme számomra, hogy legyenek vertikális dimenziók. Pontosan az probléma az Alfölddel, hogy nem tud mihez viszonyítani az ember, mert nincsenek hegyek. Persze azért bringázással az Alföldet is be tudom lakni. És a Szabadkán eltöltött hét év alatt meg is szerettem. Pontosabban szólva tudom, hogy kell szeretni.

Egyik oldalon ott a hegyfarak, távolabb, a Garam és az Ipoly között pedig az Ipoly menti hátság húzódik a Selmeci-hegység irányába. Látom a Börzsönyt is, a falunktól majdnem pontosan harminc kilométerre van a csóványosi kilátó. Majd következnek a Kovácspataki-hegyek, a Visegrádi-hegység és a Pilis. A gerecsei oldálnak nagyon jellegzetes formája van. Fehér fal, mögötte a Nagy-Gerecse uralja a horizontot, pedig csak hatszáz méter magas, kis békés halom. Földrajzilag ez a hegykoszorú számomra origó, bölcső és jászol. Helemba fölött, az Ipoly irányában, ahol összezáru az erdőtakaró, a Börzsönnyel szemben ott egy rét, ahol kakukkfűvet szedtem, és emlékszek, arra gondoltam: miért kéne komolyan vennem az országhatárt? És ezt most nem ilyen revíziós szempontból mondom. Ezért is nagyon örülök, hogy nem egy olyan korban élek, amikor „határszigor” van ott. Ha most lezárnák a határt, beleőrülnék, hogy nem férek hozzá a hegyeimhez a magyar oldalon.

Otthon, gyerekként, amikor néztem a Vendel-partról a Mogyorósi-kősziklát, nagyon zavart, hogy nem lehet enyém az egész, hogy nem tudom birtokolni. A kíváncsiságom egyenlő volt a birtoklási vágygal. Aztán később, a természetjáráson keresztül jöttem rá, hogy mit jelent a közvagyon és a köztulajdon. Hogy ez a hegy úgy az enyém, hogy közben mindenkié. Ez egy érdekes lecke akár Marxból is. Szabadon járok-kelek, ott lehetek, jól érzem magam, feltöltődök, akár még az erdő javait is birtokolhatom, kakukkfűvet szedhetek, vagyis simán meg tudom tenni mindazt, ami gyerekésszel még zavart. De most már élvezem, hogy felelős vagyok érte, élvezem, hogy az enyém is, meg nem is. Magányos csavargó vagyok, flaneur. Ismeretlen városokban is szeretek kószálni. Olyan vagyok, mint Valuska az *Ellenállás melankóliájában*, aki járja össze-vissza a vég-

telent. Bennem is megvan ez a jóhiszemű, bölcs együgyűség. Legutóbb, amikor mentünk Szabadkára, Kiskunhalason volt egy szabad órám. Ilyenkor nemcsak a fő pontokat nézem meg, turisztikai értelemben nincs ezekben semmi különös, de látom a járdát, az embereket, a kerteket, a mellékutcákat. Ezt nagyon szeretem csinálni. Addig van hiányérzetem, amíg a központot nem láttam legalább egyszer, akkor megnyugszom, onnantól tudom, mi merre van.

A régi Cartographia-térképek digitális változatai különböző színekkel bejelölöm, hogy hol jártam már. Van egy kripto-projektem: megnéztem, hogy Ebed bő harminc kilométeres körzetébe mi esik bele, Pilisszentlászlótól Zsámbékig, Zselizig, Koltáig. Perbete is ide tartozik. Úgy érzem, fantáziadús életet biztosítana már az is, ha soha többé nem lépnék ki ebből a körből. Szeretném az egészet bejárni saját erőből, gyalog vagy biciklivel. Igyekszek mindig máshová menni, és ezzel megsokszorozom a saját jelenlételemet. Így nagyon sok utam különálló emlékké válik. Fontos, hogy minden évszakban bejárjam ezeket a helyeket, amit már valójában gyerekként is csináltam a falum határában. A Tátrában is jártam már többször, a Krivánon és a Tengersizem-csúcsra, és mindig megkeresem, hol vannak a magaslati pontok. Fontos, hogy ha valahova fölmegegyek, akkor onnan kilássak, hogy teljeskörűen működhessenek az érzékeim. Ha benne vagyok egy közegben, fontos a hangulat, az illatok, a pillantás, a hangok, az izomfájdalom. Egy idegen térképnél is arra gondolok, hogy hol tudok egy magaslati pontot találni, noha persze egy völgy is otthonos tud lenni, ahol berekednek az illatok. Ez az első kör, itt tartok a Magas-Tátránál. A Gerecsénél már a nem annyira nyilvánvaló részleteket nézem, például látok egy tisztást, egy oldallejtőt, mivel ott a szép természetes kilátóhelyek az oldallejtőkön találhatóak. Itt már olyan szintű otthonosságot tudtam elérni, hogy ezekre a finomságokra kezdek figyelni.

Nincs nemzeti identitásom, de van helyette földrajzi, regionális és tájidentitásom. Ez egy elég hosszú, talán húszéves belső út jelenlegi állomása. Együttal megpróbálok beleszülyedni a földtörténeti múltba is. Így például a Gerecse földtani dimenziója is fontos számomra. Ez a hegység főleg triász- és jurakorú mészkőből áll. Az esztergomi bazilikában is van egy lépcsősor, ami ebből az anyagból készült. A Börzsöny egy fiatal hegység, ezerháromszáz méternél magasabb volt, csak hogy négyszáz méter az elmúlt tizenötmillió évben eltűnt róla. Szeretek az arányokkal játszani időben és térben is. Ez rokon a taoista indítással, méltányolom náluk azt a természetfilozófiai attitűdöt, ahogy elhelyezik az univerzumban az embert. Nagyon szeretem Szemző Tibornak „Az élet vendége” című filmjét Körösi Csoma Sándorról. Valóban, mi valamennyien az *élet vendégei vagyunk*: van egy rettentő rövid kis időszakasz, amit kapunk a végtelen időárban. Fölse fogjuk, hogy kétszázmillió éves rögökön járunk. És ha minderről lefejttem, ami a nemzetállamok létrejöttkor a 19. században kialakult, akkor rájövök, hogy az univerzum vendégeként vagyok itt egy rövid ideig. Pontosan értem és érzem, miért fontos ez sokaknak, hogy miért érezhetnek velem szöges ellentétben, és azt sem tartom haszontalannak, hogy mi volt az elmúlt kétszáz évben, de ez az én identitásomba nem illik bele.

Viszont az ammonitesz- meg a vulkánmaradványok a Nagy-Hideg-hegy és a Csóványos között beleillenek. És ha már az élet vendége vagyok, akkor szeretnék minél otthonosabban mozogni a térben, és szeretnék minél inkább teljességre törekedni, hogy jól érezzem magam, és ne korlátozzam magam a számomra szűknek tűnő identifikációs kódok szerint. Hogy ilyen új lehetőségekre tegyek szert, abban biztosan motivált a gyerekeimmel megélt mečiarizmus légköre, az öröklődő kisebbségi és alávetettségi tudat, meg az, amit az elmúlt kétszáz év nacionalizmusáról tudok a térségünkben. Ezeket túl lépek, s így lesz bensőséges otthonom.

Fontos számomra a kultúr- és emberi történet is. Egyszerre vagyok jelentéktelen, és egyszerre vagyok fontos – angolul szeretem a *humbling* kifejezést. Krasznahorkainál olvastam *Az ellenállás melankóliájában*, hogy az ámulatnak nincs története. És ebbe beletartozik az is, hogy Vértesszőlősön a Samu háromszázezer éve mit csinált. Muzsla mellett például volt egy kuruckori palánkerőd a Duna magyar oldalán, és a másik oldalon ómorva kolónia jött létre a 9. században. Túléltek a honfoglalást. Írtam erről egy újságcikket, s volt olyan visszajelzés, hogy ez nem érdekes, viszont az avar település nyomai már jobban érdekelhetik a magyar embereket. Vagyis az avar oké, az ómorva nem oké. Könnyű beleszaladni egy ilyen narratívába. De számomra pont annyira érdekes az ómorva telep, mint az avar, mivel ezek az egykori emberek ugyanott éltek, mint én. Nekik is ott volt a Duna, ahol én jártam az anyai nagyapámmal és a lovával, Sárival. Ebből vajon mi szuszakolható bele a nemzeti identitásba? Ugyanúgy fölmentek a dombokra, ugyanolyan teraszos szerkezetű volt a táj, ugyanott folyt a Duna – ez egy jóleső felismerés, nagyon szeretek erre gondolni. Alapvetően társakként gondolok azokra az emberekre, akik ugyanezen a tájon éltek. És ma már azt is sejtem, hogy a Föld szinte bármelyik pontjába bele tudnám magam így ápolni. Sokat segített ebben a pécsi tanulmányaim során a Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszéken kapott szakmai identitásom is.

Az egyetemen, már nem is tudom, melyik kurzuson, arról beszélgettünk, hogy a természet hogyan jelenik meg a művészetben. Caspar David Friedrich képeit említettük, ahol egy alak, városi frakkban, ott áll, szemben a tájjal. A hegy- és sziklamászás is ennek a szemléletnek a szülőtte, az elmúlt kétszáz év terméke. Fontos annak felismerése, hogy nem a semmiből érkezünk, és a semmibe tartunk, hanem társadalomtörténeti, kulturális, mentalitástörténeti hagyományok határozzák meg a létünket. Az én esetemben ide tartoznak az olyan sportok, mint a sziklamászás és a turizmus. Angolul ezeket outdoor-tevékenységeknek nevezzük, ami szerintem nagyon pontosan utal a jelenség lényegére, arra, hogy kimegyünk a házból a természetbe. Általában úgy tudok ennek a szenvedélyemnek hódolni, hogy vasárnap kora reggel megyek el. Nem mondanám, hogy ez valláspótlék, de ugyanúgy, ahogy nincs nemzeti identitásom, nincs vallási identitásom sem, noha a kereszténység is állandóan hat rám szellemi, esztétikai és etikai minőségként.

Római katolikusnak vagyok keresztelve, de ahol a vallási identitás kellene hogy legyen, ott nálam szintén a regionális, földrajzi, térbeli identitás található. Lehet, hogy a tájidentitás volna a legszerencsésebb kifejezés. Volt egy orosz hegymászó, Anatolij Bukrejev, aki 1997-ben halt meg, harminckilenc éves korában. Ő mondta azt, hogy a hegyek nem stadionok, ahol kielégítem az ambícióimat, hanem templomok, ahol a választásomat gyakorlom. Én nagyon hasonlóan érzek! Most vasárnap délelőtt is a Gerecsére megyek, amikor mások a templomban vannak. Az én viszonyom nem a panteizmus a természet iránt, hanem a buddhizmus. Ebben érzem magam istenigazából otthon, elfogadom az illúziónélküliséget a létezés egész struktúrájával szemben. De szeretem a tao természetfilozófiáját is az arányokkal és a több ezer mérföld széles barátmadárral, aki suhint egyet, és a víz háromezer mérföldre is kavargó utána. Tehát túrázok, földtörténetezek, taoizálok, és találok egy-egy szent emléket.

Egyedüli csavargó vagyok, de apámmal is voltam már egy-két északkeleti túrán. Van egyfajta intimitása a dolognak. Fontos adalék, hogy nem szeretem magamat fényképezni, csak nagyon ritkán, és sokszor nem is osztom meg ezeket a dolgokat. Néha azért fölrajkok képeket, amikor például a behavazott bükkfatörzsek belevesztek a ködbe a Nagy-Gerecsén, az egy gyönyörű varázsvilág volt. Amit meg akarok mutatni, az maga a látvány, a természeti jelenség, nem pedig az, hogy én éppen hol jártam. Ez majdhogynem annyira intim tevékenység, mint a szexualitás. Ha a felfedezést túl sokszor fedném fel, az már varázstalanítás lenne. Néha arra gondolok, hogy úgy szeretnék távozni, hogy elindulok a bükkösbe, és eltűnök a semmibe. És annyi volt. De az még többször jut eszembe, hogy majd szétszóratom magam. Ökológiai megfontolásból is ezt gondolom jónak, és megnyugtató lenne számomra, ha a hamvaim azon a négy helyen lennének szétszórva, ahol már biztosan otthon érzem magam: a Dunamentén, Baranyában, Felső-Bácskában és Felső-Zemplénben.

Szeretem azt a kifejezést, hogy hegytest. A Gerecsén is sokszor egybefolytak egyes tömbök. Nem olyan, mint a Kriván vagy a K2, de elég nagy, masszív, egyedülálló valami. A Pilis-tető is ilyen, van egy sajátos karaktere. Különösen, ha mindez még párosul a szép bükkösökkel, amiket nagyon szeretek, ahol ezek a hosszú, szürke fák szintén adnak egy olyan élményt, ami hasonlítható a gótikus templomok oszlopaihoz. Ezért is szeretem a gótikát. Az ukrán–lengyel–szlovák hármashatár volt az első olyan hely, ahol igazi bükk-őserdőben jártam. Az erdő éli a maga életciklusát: amikor kidől egy fa, mert elért az élete végére, ott hever akár száz évig is. Csak akkor vágják át, ha rádől a turistaösvényre. A hegytestet rokoníthatom a katedrális-élménnyel. A magashegyeknél ez abszolút egyértelmű. Nagyon szeretem távolról látni a hegyeket, mert különböző távolságból és égtájakból másképpen tudok hozzájuk viszonyulni. Ezek a röghegységek többnyire kenyérszerűek, mint a Gerecse vagy a Pilis: van egy elnyúlt fennsík, és az oldallejtők szépen lekerekednek. Szépen el tudom helyezni ezeket a katedrális-pontokat a mentális térképemen.

Ha egyszer az ember megéri a perspektívát, hogy micsoda semmisség vagyok ebben az egészben, az persze nem konkrétan azt jelenti, hogy semmi vagyok. Ez egy dialektikus viszony: jelentős és jelentéktelen is vagyok egyszerre. Olyan ez, mint az ágyban a megfelelő helyet megtalálni. Mint a második lányom, aki nagyon tud helyezkedni, odafurakodik, mint a macskák. A taoista filozófia alapján a létezésben is valami hasonlót lehet érezni – nagyon sajnálom, hogy nem tudok kínaiul olvasni, de ebből nem csinállok problémát, hanem a gondolatok ízét próbálom értelmezni és átélni. Ez a gondolat persze nemcsak a taoizmusban jelenik meg, hanem a buddhizmusban és a zenben is, sőt, a tibeti buddhistáknál is, akik egy iszonyatosan nagy hegyet, a Kailászat kerülik meg zárandoklatként. Nem panteista vagyok, hanem igazából a kozmoszhoz igyekszem kapcsolódni.

Ezért is óvakodtam attól mindig, hogy rendszerré merevítsem az identitásomat, hogy magyar vagyok, meg római katolikus, satöbbi, satöbbi. Félek, hogyha nagyon beleásom magam valamibe, akkor korlátozottá válok. Tudat alatt azt érzem, hogy számomra nem volna szerencsés ezeket az elemeket olyan igénnyel rögzíteni, hogy egyszer s mindenkorra érvényesek, mert akkor elveszítenék olyan potencialításokat, amelyekre szükségem van. Egy belső hajtóerő számomra, hogy továbbfejlesszem, megmozgassam és más perspektívákból újraértelmezsem a rendszerré kristályosodó elemeket. Ha nagyon tézisekké merevíténém az identitásomat, akkor elveszne a létezés dialektikája, és elvesznének azok a késztetések, képességek, amelyek természetesen fakadnak belőlem. Nagyon rövid ez az élet, minek szorítsam be magam egy szűk mezsgyére? Majd a halál beszűkít. Mozgás kell, főül kell tudni vizsgálni a dolgokat! Ilyen szempontból szókratészi vagyok, aki szinte buddhisztikusnak tekinthető. Vannak olyan emberek, főleg az idősebbek között, akik évtizedek óta ugyanazt mondogatják. Ez pszichológiaiilag teljesen érthető, de nekem nem kielégítő, még akkor sem, ha végül elkerülhetetlenül én is erre a sorsra jutok. Renoir hetvennyolc éves volt már, amikor a halála előtt letette az ecsetet, mivel ínhüvelygyulladásra volt, és egyes visszaemlékezések szerint azt mondta: most megértettem valamit. Számomra ez az, ami izgalmas.

Ebeden az utcán és otthon csak magyarul beszéltem, noha apám és a nővére kétnyelvű volt. Tizennyolc éves koromig nagyon ritkán voltam arra kényszerítve, hogy szlovákul megszólaljak. Ugyanakkor a szlovák esti mesét mindig megnéztem, és 2008 óta az északi rokonaimmal csak szlovákul tudok kommunikálni, mivel ruszinul nem beszélek. Otthon a „tót” egy pejoratív jelző volt, és arra is emlékszek, hogy ezt mikor injekciózták belém. Néztam a szlovák tévében egy filmet, fenyőerdő, ilyenek, amikor bejött a dédanyám, és elkezdte szidni a tótokat, hogy azok milyen veszélyesek. Ez mélyen bevésődött a gyermeki elmémbe. Később tudatosítottam, miért, mivel a jogfosztottság éveiben özvegyként a két gyerekével együtt kitelepítették Csehországba. Az alapiskolában is szlovákellenes érzések vettek körül, és tizenöt éves koromra eljutottam oda, hogy ha a szlovák nyelvet hallottam, akkor startból volt bennem egy viszolygás. Szlovák barátaim nem voltak, ez totálisan hiányzott a gyerekkoromból, pedig ez lett volna az alapfel-

tétele annak, hogy a nyelvet biztosan és görcsmentesen megtanuljam. Ami további gond volt, hogy az alapiskolában borzasztó bután és mereven tanítják a nyelvet: kimegy az ember felelni, mondanak egy szót, és azt végig kell ragozni. Emiatt a mai napig megvan bennem is az a görcsösség, ami nagyon jellemző a szlovákiai magyarokra, hogy úristen, csak legyen nyelvtanilag helyes! Innen könnyen el lehet jutni oda, hogy az ember nem mer megszólalni. Ez a görcsösség sokszor a kisebbségi tudat következménye. És ha valakiben ez kialakult, az bizony nem segít!

A párkányi gimnáziumban eleinte gyenge volt a szlováktudásom. A tollbamondás nagyon nem ment, már az is jó volt, ha harminc hibával megírtam egy egyoldalas dolgozatot. Egyébként a szünetekben a szomszéd szlovák osztályba járók közül is sokan inkább magyarul beszélgettek. Viszont szerencsére volt egy tanárnő, aki a szlovákórákon nem szólalt meg magyarul, még az érettségi után sem, noha tudott magyarul. Akkor már tudtam, hogy engem az irodalom nagyon érdekel – szívesen gondolok vissza a szlovákirodalom-órákra is. Kifejezetten érdekelték a szlovák avantgárrdal kapcsolatos órák. Túlzás volna azt állítani, hogy faltam volna a szlovák irodalmat, de ezeket a szövegeket már nagyjából értettem, el tudtam olvasni. Ez azért a biztos középfokot megalapozta. A Trianon előtti szlovák íróknak és szociográfusoknak is sok érdekes szövegük van. Jozef Gregor Tajovský például sokat küzdött a magyar oktatáspolitikával. Van egy riportja Keszthelyről, ahol azon kesereg, hogy a szlovákok mennyire ki vannak szolgáltatva a magyarosító törekvéseknek. Érdekes utólag olvasni, hogyan jajveszékelt az akkori szlovák értelmiség. A nyelvhatár és a szórvány esetében ez különösen fontos. Ezt érdemes szlovákiai magyar szemmel nézni, amikor most mi jajveszékélünk. Pedig az asszimiláció, bármennyire is fájó, egy természetes folyamat, csak az a tragikus és vérlázító, ha mindez az aljasság mindenféle rásegítése révén, erőltetett formában zajlik. El tudom fogadni, hogy valami eltűnik, de mégsem jó azzal szembesülni, hogy például Zoboralján hogyan foszlik szét egy magyarul beszélő közösség. Ugyanezt érzem minden eltűnő nemzetiség kapcsán, legyen az zempléni ruszin, koszovói szerb vagy északi csángó.

Felnőtt aggyal és szilárd intellektuális identitással döntöttem úgy, hogy mivel a csajom szerbiai volt, és 2009-től sokat voltam náluk, elkezdek szerbül tanulni. Ez egy zöldmezős beruházás volt. Nehogy már ne tudjak kommunikálni velük! Plusz volt bennem egy szakmai motiváció is. Nagyon érdekes, amikor a nyelvtudás szépen bővül, ahogy a borfolt átítatja a fehér abroszt. Jó ezt érezni. A szerb nyelv iránt annyira nyitott voltam, hogy átvettem a helyi kölcsönszavakat is. Sokkal egyszerűbb a ragozás, biztosabban is használom. Kezdetben nyilvánvaló volt, hogy a szlovák és a szerb logikája hasonló, a ragozások, az esetek, a nemek, persze azért néha lyukra lehet futni, mert nem mindig van így. A szerbet már úgy tanultam, hogy nem voltak görcseim, mivel rájöttem, hogy a nyelv nem nyelvtan, hanem kommunikáció, és kommunikálni egy töredékes vagy leszegényített nyelven is lehet. A lényeg, hogy megértse a másik. És most már a szlovákot is így használom. Van úgy, hogy a feleségemmel is szerbül beszélünk, nemcsak a gyere-

kek miatt, hanem hogy ne felejtjük, mivel mostanra már kopott egy kicsit. Engem egyébként szlovák ember gúnyosan még sohasem javított ki. Még az sem volt ilyen, amikor a besztecebányai buszállomáson elrontottam a birtokos esetet, és a buszsofőr korigálta. Volt olyan rokonom is, aki folyton javíttatott engem. Ha esetleg valaki bunkó lenne, arra is van egy előre készített érvem, miszerint próbáljon meg ő úgy beszélni magyarul, ahogy én beszélek szlovákul, jöllehet én sokáig nem is éltem Szlovákiában és tisztán magyar nyelvi közegben nőttem fel!

Az a tapasztalatom, hogy nagyon fontos a kommunikáció habitus- és gesztusértéke. Ha azt érzékeli a másik, hogy kíváncsi vagyok a véleményére, hogy meg akarom érteni őt, akkor alig fogok problémákkal találkozni. A lényeg, hogy akik körülvesznek, azokkal tudjak az ő nyelvükön kommunikálni. Ez különösen fontos itt, a közép-európai térségben: ha azt látják, hogy nem egy nyugati nyelvvel próbálkozok, hanem akár törve, de az ő nyelvüket próbálom használni, akkor sorra nyílnak ki előttem a kapuk. A kulturális közvetítésben, tapasztalatszerzésben a helyi, regionális nyelv elsajátítása szerintem elsődleges fontosságú. Ha egy álomvilágban én lennék az oktatási miniszter, és mérhetetlen erőforrás állna rendelkezésemre, akkor olyan regionális tanterveket készíttetnék, hogy a nyelv- és országhatárok mentén tanítsák a túloldalon beszélt nyelveket is. Ezért is frusztrál, hogy nem olyan szintű a szlováktudásom, mint amit szeretnék, de persze örülök annak is, ami van. A gyerekeimet is szoktam szlovákul tanítani: hol laksz, hány éves vagy, satöbbi – ami a játszótéren előfordulhat. Ezeket ők már tudják. Volt, hogy Komáromban vagy Párkányban a játszótéren borzasztó kedves volt a szlovák anyuka, amikor a gyerekeim először találtak szlovák gyerekekkel, és megdöbbenek, hogy azok más nyelvet használnak. Mondta a lányom, hogy hú, apa, taníts meg, hogy tudjak velük játszani! Nagyon büszke voltam! Nem tudom, mi lesz később, s hogy érik-e őket negatív élmények, de ez kezdetnek nem rossz. Jobb, ha előbb pozitív élményen keresztül találkozunk a mássággal.

Ha ma bemegyek egy könyvesboltba, aminek egyik fele szlovák, a másik meg magyar, ugyanolyan érdeklődéssel fordulok mindkettő felé. Sőt, van egy olyan törekvésem, hogy ezt a tudásomat tovább fejlesszem. Szinte érzem, amikor belemerülök a szlovák nyelvi szövetbe. Ma már szinte ugyanolyan közelinek érzem magamhoz a szlovák közeget, és ha elmegyek északra, ahol magyart nem találok, ugyanolyan jögon járok arrafelé, mint Pécsen vagy Kiskunhalason. Persze a szlovák–magyar vonalon az érzelmi-intellektuális azonosulás ingája még inkább, kizárólag nyelvi okokból, a magyar oldalon van, értem Széchenyit és Wesselényit, de nem tartom kizártnak, hogy a szlovák szempontot is megértsem. Sőt, Szerbiában is egy hasonló folyamat indult el bennem. A politikai-nemzeti kategóriákkal és ezeknek a variációival nem tudok mit kezdeni. És ha valaki szeretné hallani, hogy milyen szépen szólal meg szlovákul a költészet, akkor azt javaslom, Hviezdoslavot olvasson. Most már a szerbvel is úgy vagyok, hogy nem szívesen olvasom fordításban. Hiszen ha valamennyire bírok egy másik nyelvet, akkor minek olvassam magyarul? De ha nem is értem, legalább hallásban akarom élvezni.

Ezért is szeretem a filmeket eredeti nyelven nézni. Főleg az iráni filmeket, mivel a perzsa nyelv gyönyörű zene a füleimnek! Amikor hallom egy Kiarosztami-filmben, hogy elszavalnak egy perzsa verset, az fantasztikus!

Ugyanakkor kétségtelen, hogy mégiscsak magyar az anyanyelvem, és újságíróként is abból élek, hogy jól tudok magyarul. Ahogy Mészöly Miklós írja: kedvemre való véletlennek érzem magyarságomat. És akár Komáromban, akár Szabadkán a társas közegem túlnyomórészt magyarnyelvű volt. Ezért is alakult ki egy fátyolszerű etnikai identitásom, amire nem akarok plusz terheket rakni, ezt nem akarom körülépíteni különböző falakkal. Ez ugyanolyan természetes számomra, mint hogy két kezem és két lábam van. De ha történetesen holnaptól kezdve nem itt élnék évtizedekig, hanem mondjuk Zsolnán, akkor valószínűleg kopna és gyengülne ez az enyhe kontúrokkal bíró etnikai identitás, és úgymond erősebb szinergiát alakítana ki a szlovákkal. Vagy Mezőlaborcon ruszinosodnék, amihez az abszolúte személyes háttterem is megvan. Most a népszámlások során is gondolkodtam ezen, és végül a magyar nemzetiséget írtam be. Másodiknak nem írtam be a ruszint, ezt most már bánom, mivel úgy gondoltam, hogy nincs hozzá erős közöm. Viszont amikor Magyarországon megszámláltattam, ott ezt a csorbát kiküszöböltem, mivel első etnikai kategóriának beírtam a magyart, a másodiknak pedig a ruszint. Szívesen látnám, ha a népszámlálások során az identitással kapcsolatos kérdések egy rangsorolható rendszerré állnának össze. Óriási hibának tartom a szerb népszámlálásnál, hogy az etnikai kategóriák között található a regionális identitás – így például a vajdasági is, amit sokan választanak. Szerintem az etnikai és a regionális más és más identitásforma, miképpen a vallás és a nyelvhasználat is. Sőt, a területi identitást is mérném, hiszen azonosulunk a faluval, az utcarésszel, és tekinthetünk úgy magunkra, hogy csallóköziek, lpoly mentiek, bodroglókiek vagyunk. Ha lehetne területi aspektusokat felsorolni, én biztosan azt választanám. Persze ezt nem lenne egyszerű feldolgozni módszertanilag, de a szellemi haszna igen nagy volna.

Azért is éreztem azt, hogy a szlovákiai népszámláláson magyarként kell szerepelnem, mert Szlovákiában nagy tétje van ennek a dolognak. Elfogadom és respektálom, hogy millió politikai és történelmi ok miatt egy népcsoport ragaszkodik ahhoz, hogy magyarként definiálja magát. Egy ilyen népszámláláskor nekem is az a dolgom, hogy járuljak hozzá az ügyhöz, hogy én is magyarnak vallom magam. Tettem mindezt annak ellenére, hogy a saját tájképem szerint próbálom az identitásomat fejleszteni, gyurmázni, építeni, leépíteni, és kutatóként azt is látom, hogy ez az én saját utam, amit elvárok, hogy a társadalom respektáljon, miközben tisztában vagyok azzal, hogy emiatt engem páran akár nemzetárulónak is tekinthetnek. De mivel ilyen értelemben szabadelvű vagyok, azt gondolom, férjünk el mindannyian Isten szabad ege alatt! Azok a politikai ideológiák érdekelnek, amelyek a társadalmi különbségek áthidalásáról vagy csillapításáról szólnak, szociálisan irgalmasak, s alkalmasnak tűnnek arra is, hogy működő rendszert állítsanak föl. Az izgat, mint korábban sok más politikai filozófust is:

hogyan élhetünk együtt úgy, hogy mindenki jól érezze magát, emberhez méltóan. Még akkor is, ha a saját világunk határainak megszabása megütközést kelthet másokban.

A párkányi gimnáziumban elég társtalan voltam. Van egy hajlandóságom a remeteség iránt, jól elvagyok egyedül, magammal, egy-két könyvvel, fákkal, sziklákkal. Tizenhat-tizenhét éves koromban keresztülnyomtam magam az *Isteni színjátékon*, a *Háború és békén*, és idősebb, irodalomkedvelő emberekkel kezdtem el beszélgetni. Ilyen echte bölcsész-szakra én mentem egyedül az osztályból. Valami elindult bennem tizenhat évesen, de azt hiszem, a *real thing* a Bartók-hatás volt, amit a mai napig próbálok mélyíteni. Valószínűleg úgy találtam rá Bartókra, hogy nagyon szerettem és még ma is szeretem a rock- és a metálzenét, és olvastam egy interjút a Pokolgép együttes gitárosával, aki arról beszélt, hogy Sebestyén Márta milyen fantasztikus énekesnő. És ha Kukovecz Gábor ezt mondja, akkor nekem is meg kell ismernem Sebestyén Mártát! Úgyhogy átmentem Esztergomba, és megvettem a Muzsikás zeneakadémiai koncertlemezét. Mostanában is hallgatom még az autóban. És ott, a lemez kísérfüzetében keményen bartókoznak meg kodályoznak.

Bartók milliő szövegében foglalkozik azzal, hogy a népzene révén hogyan cserélődnek a motívumok, és ezáltal hogyan kapcsolódnak egymáshoz a kultúrák. Mindez nagy hatással volt rám, és ez a mai napig megmaradt, amit jócskán felerősített a pécsi néprajz szak is. S noha az egész életművet nem látom át a maga teljességében, de ő ott van a legfontosabb szellemi igazodási pontjaim között. Azt, hogy megtanult románul abban az időben, sőt, szlovákul is tudott, nem lehet túlértékelní! Mindezt a modernitás legsötétebb bugyrainak éjsötét pusztulatában! Mélységesen mély hatást tett rám, ami máig nem veszített az erejéből. Az is szívfacsaró számomra, ahogy elment, és ahogy küszködött Amerikában, és nem tudott hazajönni. Ahogy én viszonyulok a kisebbségi politikák morbiditásához, abban a bartóki elhűség nagyon fontos. Amikor Amerikában megkérdezte tőle egy újságíró, hogy mi a különbség a népek között, akkor fölállt, le-föl sétált, aztán azt mondta: semmi. Volna miről beszélgetni velem! Ezek a gesztusai, az ő habitusa a síromig, pontosabban a szórásomig hatni fog rám! A másik nagy *role model* Mészöly Miklós. Semmilyen emberi hozzáállás nem idegen tőle, miközben nagyon masszív és konkrét az, amit csinál, egy holisztikus egésznek képvisel az életműve, amelybe simán belefér, hogy a 16–17. századi nyelvezettel kezd el játszani. Egyik kedvencem a *Fakó foszlányok nagy esők évadján*. Amikor mások a Bibliát olvassák, én Mészöly *Sutting ezredes tündöklését* veszem elő.

Elsődlegesen és döntően Bartóknak köszönhető, hogy tudatosan kezdtem el törekedni arra, hogy ne legyek ellenséges a szlovákokkal szemben. De még egy ilyen erős érzelmi és intellektuális indíttatás ellenére is eltartott pár évig, hogy teljesen elhagyjam a szlovákellenességet. Olykor még Pécssett is, egyfajta lelki reflexként, éreztem az ellenszenvet a szlovák nyelvvel szemben. Pedig akkor már három-négy éve meghoztam azt a tudatos döntést, hogy nem akarok ilyesmiket érezni. Aztán végül teljesen elenyészett ez az ellenszenv, de ehhez idő kellett. Sajnos nagyon kevés olyan magyarországi, szer-

biai vagy szlovákiai kutató van az államalkotó, etnikailag homogén tömbben élő csoportokon belül, aki eldönti, hogy megtanul horvátul vagy románul, hogy jobban lássa a kontextusokat. Szerencsére vannak ilyenek is, akiket ezért nem tudok túlértékelni. Viszont a kisebbségek számára ez a kétnyelvűség könnyebben lehetséges, mert mi jó esetben automatikusan meg tudjuk ezt csinálni. Számomra itt, Közép-Európában a nyelv az otthonosság megteremtésének, fenntartásának természetes eszköze. Borzasztóan örülök annak, hogy a csehekkel tudok kommunikálni, hogy Montenegróban, Boszniában, Szerbiában, Horvátországban is tudok tájékozódni, és Lengyelországban és Ukrajnában sem vagyok teljesen elvesztett. A szlovák azért van ezek között az első helyen, mert valahol mindig is az életem részét képezte, de ma már szorosan követi a szerb is.

A gimnázium után Pécs maga volt Mekka. Szabad bölcsészetre vettem fel, és eleinte néha megtaláltak, hogy tolmácsoljak, ha mondjuk jött egy szlovák társulat a nemzeti színházba. De volt egy barátom, akit magam helyett javasoltam, mert ő Léván sokkal jobban megtanult szlovákul. Érdekel az esztétika, a filozófia meg a szociológia. Ezekkel ma is szeretek foglalkozni, de nem úgy, hogy mélyen beleássam magam. A hűsvér találkozás a mindennapi valósággal sokkal jobban érdekelt, így kerültem a néprajz szakra, amit nem bántam meg. Érdekes módon ez főleg annak köszönhető, hogy elkezdtem hallgatni más tájak zenéjét. Máig az nyűgöz le a népzeneben és a folklórban, hogy a tárgyi vagy szellemi kultúra megidézheti azokat a tájakat, ahol a népművészet vagy a zene keletkezett. Szeretem a kaukázusi vagy a távol-keleti zenéket, amelyekben ott vannak a hegyek, és ott van a tágasság is. A magyar népzene a gyimesi vagy a mezőségi tájat is behozza, és akár a dák idők lakói is benne lehetnek valahol. Az arab és perzsa klasszikus zene is vonz, noha talán soha nem leszek képes azokat a maguk teljességében felfogni.

A pécsi kollégiumban sok vajdasági volt, elkezdtem velük haverkodni, nagyon jól éreztük magunkat. Aztán Emesével jött létre egy olyan erős és mély kötelék, ami megfelelt annak, amit régóta kerestem. 2008-ban kezdtük el a közös életünket, és onnantól kezdve egyre több időt töltöttem a Vajdaságban. Öt év múlva házasodtunk össze, Szabadkára költöztünk, hét évig ott éltünk, úgyhogy a szlovákiai mindennapok iránti kötődésem egyre inkább halványulni kezdett. Szerkesztő-riporter lettem a Pannon TV alapítványnál, amit még Kasza József idejében, alapítványi fenntartással hoztak létre. Vastagon pártközeli médium volt, de lehetek benne jó anyagok is. Kitanultam a tévés szakmát: a vágások logikája, az offok és a szinkronok beállítása, a lámpa használata, satöbbi. Ha kapok egy operatőrt, még ma is meg tudnék csinálni egy tévés riportot. Szlovákul is forgattunk, meg persze szerbül is, azt különösen élveztem. Sok munkánál nem volt pártmegkötés, azt hoztam le, amit akarok. Amit tévés bejátszásnak megcsináltam, az lement a rádióban is. Szerettem a terepmunkát, máig emlékszem egyes forgatásokra. A pártbefolyásra készített anyagok viszont visszatetszők voltak, azoknál folyamatosan megalázva és csicskának éreztem magamat. Nagyon sokat tanultam

ennek köszönhetően az elcseszett „ká-európai” politikai kultúra mindennapiságáról. Családfenntartóként jó pófát kellett hozzá vágnom, de folyamatosan kerestem a kilépés lehetőségét, ami végül másfél év után jött el. Ezután a koszovói világba is betekinttettem, főleg a szerbekébe. És amikor a szerb menekültekkel foglalkoztam, éreztem, hogy milyen gátakat szabadít fel, ha az anyanyelvükön tudok velük beszélni.

Emese családja a jugoszláv békeidőket idézi. Az apja mindig is nyitott volt a jugoszláv zenei színtér iránt. A maga kis világában élte az életét, a politikával nemigen törődött. Garanciális szervize van Szabadkán, ahol műszaki cikkeket javít. Emlékszem, az egyik munkásuk vajdasági ruszin volt. Az első időkben úgy próbáltunk ezzel az Igorral kommunikálni, hogy ő ruszinul beszélt, én pedig szlovákul, és így valamennyire értettük egymást. Egyszer Emese, az apósom, Igor meg én bent álltunk a műhelyben. Én a feleségemmel meg az apósommal magyarul beszéltem, az apósom és Igor szerbül, én Igorral szlovákul, ő pedig velem ruszinul beszélt. Ez a Vajdaság, ez a nyelvi sokszínűség! Személyesen és néprajzusként is a társadalmi-kulturális sokszínűség híve vagyok, ez nekem egy plusz érték. Ezért is vált számomra gyorsan otthonossá a Vajdaság. A mindennapi emberi kapcsolatok tekintetében ott érzem magam a legjobban. Azt merem mondani, hogy a baráti társaságomnak még most is ott van a súlypontja, nem Szlovákiában és nem Magyarországon, noha mostanában a távolság miatt leginkább a messengeren csetelünk.

Vajdaságban ez az etnikai, nyelvi és vallási sokszínűség javarészt a 18. században jött létre. Egymás mellett vannak a magyar, szerb, román, szlovák, szerb-magyar és az egyéb vegyes lakosságú települések. Van olyan variáció is valahol Alibunár környékén, hogy két ortodox templom van a faluban, az egyik román, a másik pedig szerb. Ürményházán például egy magyar srác elmondta nekem, hogy szokta hallgatni a román rádiót, és ugyan beszélni nem tud, de érti, hogy mit mondanak. A következő faluban meg szlovákok laknak. A néprajzos szememnek ez a mozaikszerűség elképesztően érdekes, és régen, amikor még a németek is ott voltak, ennél is érdekesebb lett volna. Van olyan település, Nagyzerésbetlak, ahol négy nyelv van jelen: a szlovák, a magyar, a szerb és a bolgár, és még manapság is értik egymást. Minderre rátettek a betelepítések meg a kényszer- és gazdasági migrációk, amikor jöttek a horvátországi és boszniai szerbek, a cigányok, és így tovább. Van ott minden, mintha Afrikában járna az ember! Ehhez képest mondjuk Közép-Szerbiában, a legtöbb helyütt mindenki szerb.

A cirill ábécé egy jó állatorvosi ló: ezt máig erősen nyomatják a szerb nacionalista körök. A médiában és a könyvpiacra fele-fele arányban használják a latin és cirill betűket. Én magam amúgy nagyon szeretem a szerb cirillt, amikor csak tehetem, igyekszek olvasni ilyen szövegeket. Néhány szerb ismerőssel a cseten is ezt használom. Úgy gondolom, könnyen el lehet választani attól, amit a nacionalisták kezdeni szerettek volna vele. A szerb cirill ábécé egyszerűen szólva teljesen más, több és régibb, mint a nacionalizmus. Arról nem is beszélve, hogy amióta használom, ki tudom silabizálni az egyszerűbb bolgár, ukrán, ruszin és orosz szavakat, mondatokat. Ami nekem nagyon szem-

betűnő volt, hogy jugoszláv örökségként sok magyarban óriási a nyitottság a szerb nyelvű rockzene iránt. Ha a Vajdaságban egy egynyelvű közegben élt valaki, akkor is hallgatta a szerb, illetve jugoszláv rockzenét, míg Szlovákiában a magyarok esetében ritkábban fordul elő, hogy szlovák rockot hallgatnának. Általában, felületesen fogalmazva, a vajdasági magyarok között nagyobb nyitottságot lehet tapasztalni a szerb nyelvű világ iránt, mint a szlovákiai magyarok körében a szlovák világ iránt. Ugyanakkor az egyes etnikumok párhuzamos világokban élnek, nemigen ismerik egymást. A szerb nemzeti imagináriumban a fő ellenség nem a magyar, hanem az albán, a horvát, sőt, még a bosnyák muszlim is. Míg a szlovák imagináriumban a magyar az ősellenség.

Amikor összejöttem a feleségemmel, a vajdasági magyarok folyton azzal foglalkoztak, hogy itt vannak ezek a délről érkezett menekültek, az *izbeglicák*. És mivel akkor már néprajzos voltam, kíváncsi lettem, és eldöntöttem, hogy odamegyek, és megnézem közelebbről ezt a dolgot. A PhD-kutatásomban az lenne az egyik fő megállapítás, hogy míg a vajdasági magyarok kollektív identitásában meghatározó a menekültektől való elhatárolódás, addig az *izbeglicák* szemében az a tény, hogy vannak ott magyarok, csak egy sokdrangú téma. Emellett arra is kíváncsi vagyok, hogy ezek az *izbeglicák* hogyan kötődnek az otthonukhoz, a szülőföldjükhöz, vagyis hogyan konstruálják meg a *zavičajt* – hogy az ő fogalmukat használjam. Az a nagy kérdés számomra, hogy hogyan érthetem meg az egymásnak feszülő csoportok kollektív sérelmeit. Egy ilyen közegben nyilvánvalóan nem lehet kritikus egy kutató, mert akkor falakba ütközik. Muszáj empátikusnak lennem, és el kell fogadnom, hogy minden félnek vannak méltányolható sérelmei. Nem lehet alakoskodni, az empátiának őszintének kell lennie, mivel a hamisságot kiszagolják, és elutasítanak. Ebben sokat segített egy szerb csoporttal megtett kétnapos koszovói út. Láttam freskókat a templomokban, ahol az albán zavargók kikaparták az ikonok szemét. Bestiális volt a gyűlölet – végső soron mind a két oldalról. Akkor éreztem meg, hogy ugyan én át tudok menni empátiába, de amikor már nem gyógyulnak be a sebek, akkor vége a dalnak.

Minél többet beszéltem szerbül, annál inkább szerb szavak és ragozások jutottak eszembe, amikor szlovákul kellett megszólalnom. Ez egy fura disszonancia volt, de mindvégig próbáltam ügyelni arra, hogy ne engedjem el a szlovákot. Ezért is volt nagy szerencsém, hogy 2017-ben a Fórum Intézet Etnológiai Központjában, 2019-ben pedig az Új Szónál kaptam állást. És a lapnál meg Komáromban is volt olyan ember, aki engem vajdasági magyarként könyvelt el. Érdekes, de ez jól szokott esni. Szlovákiában kisebb politikai ellenszélben tudunk élni, több anyagi lehetőségünk van, de visszavágyunk a társaság miatt, különösen a feleségem. Sokkal dúsabb, gazdagabb, zsongóbb a társas közegem ott, mint itt. Rengeteg baráti kapcsolatom megmaradt, nagyon sok szerethető emberrel. Azóta is napi szinten kommunikálunk, alig várom, hogy találkozzak velük. Hiába vagyok Szlovákiában most már egy ideje, ezt a fajta generációs kötöttséget még nem tudtam újraalakítani a helyiekkel. Amit viszont itt sokkal jobban ki

tudok teljesíteni, hogy a Fórumnál és az Új Szónál nyomát sem látom semmiféle korlátnak, biztonságban érzem magam szellemi és politikai értelemben is.

Az, hogy regionális tudósító lettem, azt jelenti, hogy olyan munkaköröm van, aminek köszönhetően mozogni kell az országban, ezért Szlovákia területe kapott egy plusz mélységet az elmúlt négy évben. Erre nagy szükségem volt, azt hiszem. Azért szeretem ezt a posztot, mert ha kimegyek valahová, ott két-három emberrel beszélgetek. Felszínesen ugyan, de mégiscsak kapcsolatokat létesítek. Társas lény ez ember, dühítenek a provinciális dolgok, de a fölfedezés vágya és izgalma felülírja a provincializmus felett érzett kétségeimet. Lényegében ugyanazt csinálom, mint amikor a geomorfológiai rétegeket fedezem fel magamnak. Néha számba szoktam venni, hogy a Komáromi járásban hány olyan településen jártam, amiről már írtam is valamit. Rájöttem, hogy rengeteg helyre eljutottam az utóbbi években, és ezt a járást lassan úgy ismerem, legalábbis térképészetileg, mint a saját tenyeremet. Ha úgy adódna, hogy Nyugat-Európában kellene leélnem az életem hátralévő részét, akkor megnyugodhatok afelől, hogy elégségesen megismertem a szlovákiai világot. A birtokbavétel ebben az értelemben azt is jelenti, hogy sokkal könnyebb elengedni.

Az elmúlt években Magyarországon laktunk, de a nyáron visszaköltöztünk Szlovákiába. A szlovákiai mindennapok és az emberek közötti viszonyok jobban megfelelnek számunkra. Hazakerültem a szűk értelemben vett szülőföld közelébe, tizennyolc-húsz kilométerre Ebedtől. A regionális identitásomnak is nagyon tetszik ez a helyzet. Most már eljutottam oda, hogy otthon érzem magam ezeken a tájakon, amit a szlovák határ közrefog a Dunától a Tátráig és Liptószentmiklósig. Legújabban a Vág és Garam közén, Verebély és Aranyosmarót irányába kezdtem el jobban tájékozódni. Egyébként jobban érdekelnek a végvidékek, a zónák, a senki földjék és a perifériák, mint a centrumok. Ezek iránt egyszerre érzek elemi vonzódást, részvétet, ill. reményvesztettséget. A kisebbségi magyarnak aposztrofálható hátterem, sőt a ruszin felmenőim is ilyen vidékekhez kötnek. És a feleségem szülei is kisebb bánáti falvakból származnak.

Emese, aki eredeti diplomája szerint gyógytornász, most düláskodik, és valószínűleg ez lesz számára a jövőben is a fő irány. Tíz éve házasodtunk össze, de számomra nem a házasság évfordulója a fontos, hanem inkább a kapcsolatunk genezise, 2008 októberétől kezdődően. Ebben Pécs érzelmi súlya és az identitásomban játszott szerepe meghatározó volt. Imádtam Pécsset, úgyhogy nem véletlen, hogy ott tudott kialakulni a szerelem, amire kezdetben nagy szükség van. Olyan ez, mint a rakétafizika: egy erős löket, ami pályára állítja azt a valamit, ami utána műholdként kering tovább. Amikor összeházasodtunk, volt egy bürokratikus motivációnk is, mindenekeelőtt az én munkaszerződéselem és szerbiai pozícióm miatt, de egyáltalán nem vagyunk házasságellenesek sem. Épp ellenkezőleg. Érzelmileg is egyértelműen úgy éreztük, hogy ez így jó lesz. Szabadkán házasodtunk össze, ami nekem egy szép emlék, noha az én oldalamról kevesebben jöttek, de úgy voltunk vele, hogy minek utaztassuk őket.

Az elmúlt tíz évben volt három otthonszülésem és egy otthonhalálom, mivel az anyai nagyanyám otthon halt meg. Ez egy tökéletes meghalás volt, mivel mindenki ott volt körülötte, aki számított, a dédunokáig bezárólag. Karácsonykor gyűltünk össze, december 23-án halt meg a nagyanyám, és ott volt a házban mindenki. Az is hihetetlen volt, hogy amikor beléptem a szobába, az volt az utolsó tudatos reakciója, hogy próbált még egyszer rám nézni. Megtapasztaltam, hogy van valami hasonló a születés és a halál között, amit kórházban nem lehet átélni. Nagyon hasonló a hangulatuk. A három gyermekünk születése rendkívül intenzív, egyedi, semmi mással össze nem hasonlítható élmény volt. Kamaszkoromban hallottam először az otthonszülésről, és már akkor is nagyon tetszett a dolog. Annyira az volt a fejünkben, hogy igen, ez a legjobb és legfontosabb pillanat, amit átélhetünk, hogy mind a három szülésnek volt egy teljesen magától értetődő lazasága, szervessége. Mindegyik teljesen problémamentes volt, noha a harmadikra nem ért oda a bába, csak a végére, de én jelen voltam, és abszolút higgadt maradtam. Emese egy ösztönlény, aki tökéletesen uralta a helyzetet, én pedig mellette teljes biztonságban éreztem magam. Ez egy olyan alapvető élmény, alapvető forduló-pont, alapvető átmeneti rítus az ember életében, amit nem lehet mással helyettesíteni. Abszolút elemi tapasztalat, ahol a nő van a középpontban. Az meg egészen fantasztikus, amikor bújik ki a gyerek! Mindezt talán zenében lehetne kifejezni, vagy meg kellene festeni. És miközben nagyon karnális, hiszen ott a vér, a váladék, egyúttal van egy misztikája, van egy elvont éteri jellege is. Hihetetlen, hihetetlen! Hatalmas és fontos élmény volt mindkettőnknek.

Van egy fix pont az életemben: Ebed, a szülőfalum, ahol minden dűlőutat ismerek. Van egy évtizedekre visszanyúló intim viszonyom a tájképhez, úgyhogy minden apró részlet kap egy pluszjelentést. Fontosak a dűlőnevek is. Nélkülük mintha meztelen lenne a faluhatár. Mészölynél is megkerülhetetlen szerepük van a Szekszárd körüli világban. És már annyira ismerem Szlovákiát, hogy képes vagyok családi programokat összeállítani. Amikor egyedül járom a terepet, megpróbálom föltérképezni, hogy a családdal hová tudunk majd elmenni; mostanában sokszor azt érzem, hogy a családnak fedezem fel a világot. De nem akarom ezt erőltetni, mert csak elriasztanám a gyerekeket. Annyival tervezek csak, amennyi nekik jólesik. Megpróbálom elejét venni annak, hogy a saját tevékenységemet rájuk toljam, mivel ha a gyerek nem kér belőle, és nem húzom be a kéziféket, abból csak baj lesz. Októberben, amikor nagyon szépek a vegyes erdők, a bányavárosok környékére szeretnék felmenni velük.

Révkomárom, 2023. tavasz–nyár